

Metodologie pro Informační studia a knihovnictví 2

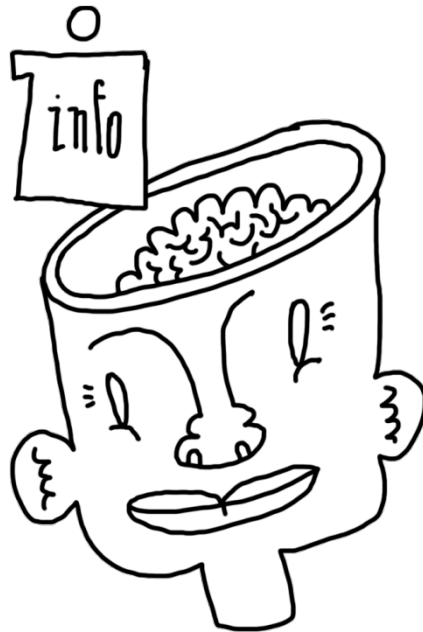
Modul 10: Analýza a interpretace v kvalitativním výzkumu

Obsah

1. Kvalitativní výzkum a jeho charakteristiky.....	2
2. Strategie kvalitativního výzkumu.....	3
3. Role výzkumníka v kvalitativním výzkumu.....	5
4. Sběr dat.....	5
5. Výzkumné protokoly.....	6
6. Analýza a interpretace dat.....	6
7. Kvalita v kvalitativním výzkumu.....	8

1. Kvalitativní výzkum a jeho charakteristiky

V tomto modulu si představíme některé obecné zásady pro interpretaci a vyhodnocování kvalitativních výzkumů. Než se dostaneme k tématu vyhodnocování, je dobré si připomenout charakteristiky kvalitativního zkoumání.

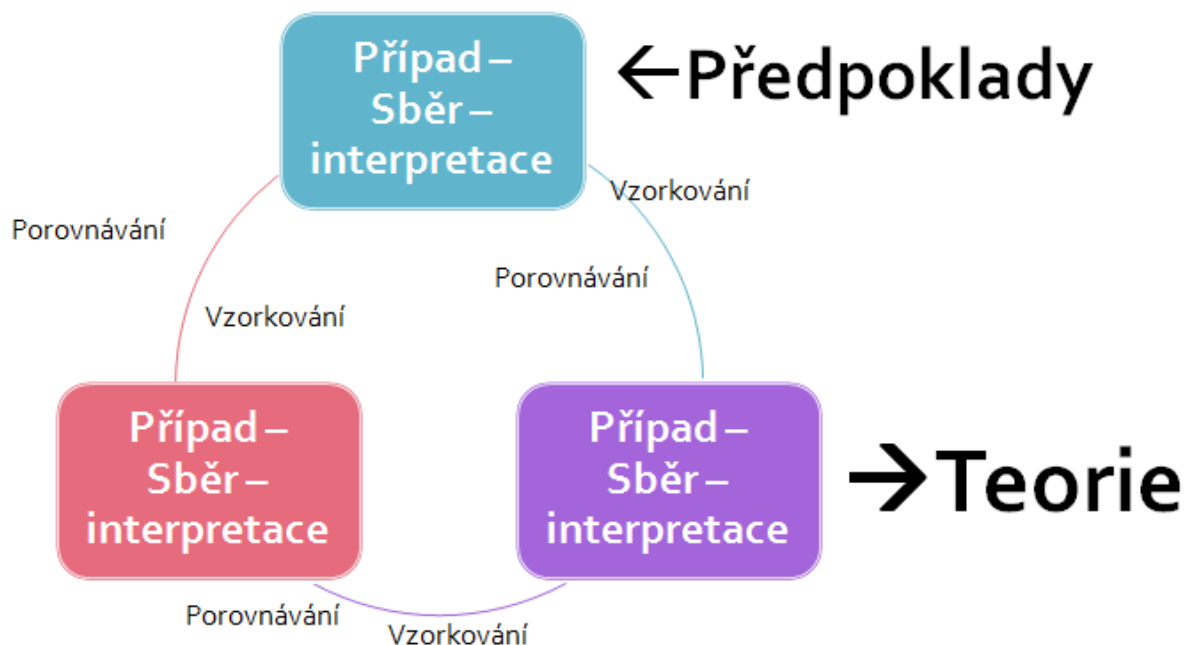
Základní charakteristiky kvalitativních výzkumů podle Creswella (2009):

- **Přirozené prostředí.** Výzkumníci zkoumají lidi v prostředí, ve kterém informanti zažívají zkoumané problémy/jevy. Interakce v přirozeném prostředí probíhají většinou tváří v tvář, participaci nejsou přenášeni nikam do laboratoře, prostředníkem mezi výzkumníkem a participantem není ani žádný nástroj (např. dotazník).
- **Hlavním výzkumným nástrojem je sám výzkumník.** Výzkumníci sbírají data o chování participantů prostřednictvím pozorování chování, studium dokumentů, hloubkové rozhovory. Mohou postupovat na základě určitého předem připraveného protokolu, ale jsou to výzkumníci, kdo řídí výzkum, nikoliv protokol.
- **Více zdrojů dat.** Kvalitativní výzkumníci využívají kombinace metod (studium dokumentů, rozhovory, pozorování...). Data jsou vyhodnocována napříč metodami, tvoří se kategorie.
- **Induktivní logika výzkumu.** Kvalitativní výzkumníci tvoří kategorie a kódy „zezdola nahoru“ – organizováním a kategorizováním pozorovaných jevů (kategorie nejsou předem dány, ale vyplývají ze zjištění výzkumníků).
- **Významy určují účastníci výzkumu.** Výzkumníkovi jde o to pochopit, jaké významy věcem a jevům přiřadí účastníci výzkumu, nikoliv o přiřazení „objektivních“ významů či významů, které najde výzkumník v literatuře.
- **Plán výzkumu se vyvíjí v průběhu zkoumání.** Na rozdíl od kvantitativního šetření, v kvalitativním výzkumu není plán sběru a analýzy dat předem znám. Rozhodnutí o

metodách sběru dat, počtu participantů atd. se může změnit v průběhu výzkumu ve chvíli, kdy narazíme na nové informace.

- **Role teorie.** Creswell zmiňuje „teoretické brýle“, kterými se výzkumníci dívají na realitu. Teorie nás vede k tomu, co pozorovat (např. generové, kulturní či třídní rozdíly).
- **Výzkum je interpretativní.** Spíše než o analýze dat hovoříme v kvalitativním výzkumu o interpretaci – interpretaci významů vytvářejí jak účastníci výzkumu, tak výzkumníci i čtenáři výzkumné zprávy. Všichni do svých interpretací vnášejí svůj pohled založený na „backgroundu“ – kultuře, osobní historii atd.
- **Holistický přístup.** V kvalitativním výzkumu jde o vytvoření komplexního obrazu studovaného problému. Jde se do hloubky, problém je zkoumán z mnoha perspektiv.

Připomeňme si i schéma procesu kvalitativního výzkumu:

Na jednoduchém schématu můžeme vidět, že kvalitativní výzkum je spíše cyklický proces, ve kterém se neustále rozhodujeme o vzorku, metodách sběru dat, počtu zkoumaných případů.

2. Strategie kvalitativního výzkumu

Různí autoři hovoří o různých strategiích, které se uplatňují v kvalitativním výzkumu. Klasické dělení, které vytvořil Tesch (1990), hovoří o několika desítkách druhů kvalitativních výzkumů:

- action research
- ethnographic content analysis
- interpretive interactionism
- case study
- interpretive human studies
- clinical research
- ethnography
- life history study
- cognitive anthropology
- ethnography of communication
- naturalistic inquiry
- collaborative enquiry
- oral history
- content analysis
- ethnomethodology
- panel research
- dialogical research
- ethno-science
- participant observation
- conversation analysis
- experiential psychology
- participative research
- Delphi study
- field study
- phenomenography
- descriptive research
- focus group research
- phenomenology
- direct research
- grounded theory
- qualitative evaluation
- discourse analysis
- hermeneutics
- structural ethnography
- document study
- heuristic research
- symbolic interactionism
- ecological psychology
- holistic ethnography
- transcendental realism
- educational connoisseurship and criticism
- imaginal psychology
- intensive evaluation
- transformative research
- educational ethnography

Hrubší dělení Creswella (2007) zmiňuje pět základních přístupů ke kvalitativnímu výzkumu:

- 1. narativní přístup,**
- 2. fenomenologii,**
- 3. etnografický přístup,**
- 4. případové studie,**
- 5. zakotvenou teorii.**

(Připomeňte si prezentaci z minulého semestru, kdy jsme si na příkladu teorie úzkosti z knihoven od Sharon Bostick demonstrovali rozdíly mezi jednotlivými přístupy).

V návrhu kvalitativního výzkumu by se mělo objevit, jakou výzkumnou strategii volíme (Creswell 2010):

- Jaký design výzkumu plánujeme? (např. narativní studii / fenomenologickou studii / etnografický přístup?)
- Jaké jsou charakteristiky tohoto přístupu? (Měli bychom čtenáře seznámit se strategií formou definice, využití atd.)
- Proč volíme tuto strategii? V návrhu bychom také měli povysvětlit, proč je tato strategie vhodná.

- Jak vybraná strategie ovlivní typ výzkumných otázek, způsob sběru dat, analýzu a interpretaci?

3. Role výzkumníka v kvalitativním výzkumu

V **kvantitativním výzkumu** je výzkumník jakoby neviditelný. Předpokládá se, že osoba výzkumníka nemůže nijak ovlivnit výsledná data ani jejich analýzu. V **kvalitativním výzkumu** je to jinak. Výzkumník je neoddělitelný od výzkumného přístupu, předpokládá se, že osoba výzkumníka zásadním způsobem ovlivňuje výzkum. Proto by ve zprávě o kvalitativním výzkumu měly zaznít i informace o samotném zkoumajícím:

- Jaké má výzkumník předchozí zkušenosti s tématem a vztah k tématu?
- Jaké má výzkumník vztahy s informanty a místem výzkumu?
- Jak probíhalo vyjednávání o výzkumu v daných podmínkách? Jaké prostředí bylo vybráno pro výzkum a proč? Jaké aktivity se děly po dobu výzkumu? Rušil výzkum tyto aktivity nebo probíhal na pozadí? Byly využity nějaké osoby (tzv. gatekeepereři) pro vstup do prostředí, seznámení se s informanty atd.?
- Jaké etické problémy mohly vyvstat během výzkumu?

4. Sběr dat

Data jsou v kvalitativním výzkumu získávána obvykle jednou ze základních metod:

1. **Pozorování** – základní způsoby pozorování se liší podle toho, zda účastníci výzkumu o pozorovateli ví a zda pozorovatel vstupuje do interakcí:
 - a. Úplný pozorovatel
 - b. Participant jako pozorovatel
 - c. Pozorovatel jako participant
 - d. Úplná participant
2. **Rozhovory**
 - a. Rozhovor tváří v tvář
 - b. Telefonický rozhovor
 - c. Mailový/chatový rozhovor atd.
 - d. Focus group (skupinový rozhovor)
3. **Studium dokumentů**
 - a. Veřejné dokumenty (noviny, kroniky, zápisy z jednání)
 - b. Soukromé dokumenty (deníky, korespondence...)
4. **Studium audiovizuálních materiálů**
 - a. Fotografie
 - b. Videozáznamy
 - c. Filmy

d. Umělecké objekty atd...

5. Výzkumné protokoly

V kvalitativním výzkumu hrají velkou roli tzv. **výzkumné protokoly**. Protokoly slouží k záznamu pozorování, rozhovorů atd. Především jsou záznamem o tom, jak probíhal výzkum – výzkumník si do nich zapisuje nejen přímou interakci s participanty, výsledky pozorování a odpovědi na jeho otázky v rozhovorech, ale především tzv. field notes – terénní poznámky:

- **Popisné poznámky** – jak vypadalo prostředí, kde se odehrával výzkum, jaké jsou charakteristiky participantů – věk, demografie, historie atd...
- **Reflexivní poznámky** – osobní myšlenky, spekulace, vztahy s participanty a vše, co by ze strany výzkumníka mohlo zasahovat do výzkumu.

6. Analýza a interpretace dat

Konečně se dostáváme k samotné **analýze kvalitativních dat**. Jak už byla výše řečeno, analýza kvalitativních dat je především **proces, který se vyvíjí spolu s výzkumem**. Sběr dat, reflexe výzkumných otázek, tvorba poznámek, analýza a interpretace probíhají zároveň – na základě probíhající analýzy a interpretace může dojít k rozhodnutí o dalším sběru dat či rozšíření základny účastníků.

Způsoby analýzy kvalitativních dat se mění podle výzkumné strategie. Creswell hovoří o několika způsobech:

- **Základním způsobem** je sběr a analýza kvalitativních dat, hledání perspektiv a témat a popis cca 4-5 témat, které se v analýze objeví.
- **Zakotvená teorie** jde dále než za tento jednoduchý způsob – postupuje v několika krocích: otevřené kódování, axiální kódování, selektivní kódování. Zakotvená teorie pracuje se třemi úrovněmi: datovými úryvky, které kóduje a kódy poté slučuje do kategorií.
- **Případové studie a etnografické výzkumy** využívají detailní popisy, které poté analyzují
- **Fenomenologické studie** hledají významové jednotky.
- **Narativní výzkum** využívá strategii převyprávění příběhů účastníků výzkumu prostřednictvím strukturálních nástrojů.

Creswell (2010) vizualizuje kvalitativní přístup k analýze dat jako soubor několika kroků (v praxi není posloupnost striktní, kroky mohou probíhat zároveň).

1. Syrová data

Přepisy, poznámky, obrázky, field notes, veškeré materiály...

2. Organizace a příprava dat na analýzu

Optická kontrola dat, přepisy, organizace dat dle typu atd.

3. Podívat se na všechna data

Prvním krokem je získání obecného přehledu o všech datech - o hloubce, důvěryhodnosti, myšlenkách atd...

4. Kódování dat

kódování je procedura, ve které jsou jednotlivé materiály označovány a kategorizovny do segmentů podle objevujících se témat, přístupů, opakujících se vzorců... Více ke kódování dále pod tabulkou.

5. Témata a popis

Fáze popisu celého výzkumu: prostředí, ve kterém se výzkum odehrává, participanti, události a aktivity probíhající počas výzkumu. Výběr **témat** či kategorií vyplývajících z kódování - tato témata jsou hlavním výstupem kvalitativního výzkumu (obvykle strukturují i výzkumnou zprávu tak, že tvoří podnadpisy k jednotlivým podkapitolám analýzy).

6. Vztahy mezi tématy

Promyšlení, jak budou reprezentovány vztahy mezi tématy. Mohou být vloženy narativní pasáže, vizualizační techniky, tabulky, nákresy, mapy témat, modely...

7. Interpretace významů

Finální krok analýzy. Vztažení výsledků analýzy k existujícímu předešlému výzkumu. Zasazení do kontextu. Srovnání s jinými přístupy a závěry. Formulace nových teorií nebo srovnání se stávajícími teoriemi.

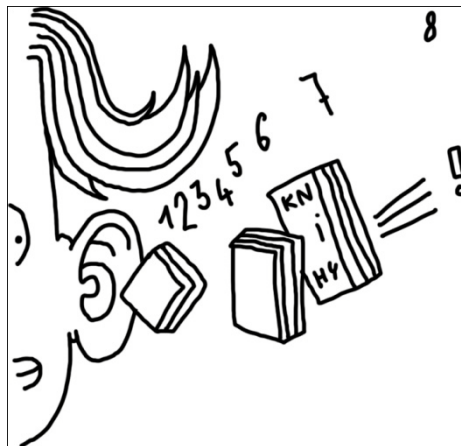
Kódování dat je klíčovou procedurou v analýze a interpretaci kvalitativních dat. Tesch (1990) navrhuje postupovat v osmi krocích:

1. Udělat si celkový obrázek – nejprve si přečíst pečlivě všechny poznámky a přepisy.
2. Analyzovat jednotlivé dokumenty a ptát se „o čem to je?“ Zapisovat si na okraj poznámky.
3. Po analýze několika dokumentů vytvořit seznam všech témat, které se v poznámkách objevily. Kategorizovat podobná témata do jedné skupiny. Identifikovat hlavní témata, vedlejší a marginální témata.
4. Se seznamem témat se vrátit zpět k datům. Vzniklé kategorii používat jako kódy. Zjistit, zda tyto kódy „fungují“.
5. Promyslet, jak redukovat množství kódů – lze je sloučit do kategorií? Promyslet i vztahy mezi kategoriemi (lze vytvořit např. pojmové mapy).
6. Roztřídit data dle kódů a provést analýzu uvnitř jednotlivých kategorií.
7. Pokud je to nutné (kódy nejsou vhodně zvolené), překódovat soubor dat.

Pro účely kódování by si výzkumník měl zřídit kódovací knihu – tzv. codebook.

Kódovat lze systémem **tužka-papír**, ale i pro analýzu kvalitativních dat dnes existují nástroje a aplikace na PC. Nejznámějšími jsou pravděpodobně:

- [Atlas.ti](#)
- [RODA](#) (open source alternativa založená na jazyku R)
- [QDA Miner](#) (další free nástroj)
- MAXqda
- QSR NVivo
- HyperRESEARCH

7. Kvalita v kvalitativním výzkumu

Kvalita v kvantitativním výzkumu je posuzována obvykle dvěma ukazateli: validitou a reliabilitou. V kvalitativním výzkumu je situace obdobná (i když někteří autoři navrhují jiné ukazatele), odlišné jsou ale strategie, jakými se reliability a validity dosahuje:

Strategie pro zvyšování reliability výzkumu:

- Kontrola přepisů (nenastala někde chyba?)
- Kontrolou kódů (neposunul se význam kódů?)
- Kontrolou komunikace mezi kódy a výzkumníky v případě teamové práce

Strategie pro zvyšování validity výzkumu:

- Triangulace (kombinace výzkumných metod)
- Follow-up s participanty (předložení výsledků výzkumu účastníkům – odpovídá to jejich realitě?)
- Bohatý popis okolností výzkumu
- Osvětlení pohledů, které do studie vnáší sám výzkumník (reflexivní přístup)
- Peer-review (externí audit, expertní zhodnocení jiným odborníkem)